

HZ. PEYGAMBER (S. A. V.) DÖNEMİNDE KADININ ÇALIŞMA HAYATINDAKİ YERİ

Ahmet Acarlıoğlu*

Öz

Toplumun temel birimi olan ailenin nafakasını karşılama görevi, genel kabule göre erkeğin omuzlarına yüklenmiştir. Fakat gerek kadının dul kalması veya erkeğin çalışamaz duruma gelmesi gibi sebeplerle gerek de başka saiklerle kadınların da çalışarak ailelerinin bütçesine katkıda bulunduğu durumlar olmaktadır. Sayılan bu sebeplerin yanında sağlık sektöründeki meslekler gibi kadınlar tarafından ifa edilmesi toplum adına bir zorunluluk olan işler de bulunmaktadır. Bu alanlarda kadınlar ön plana çıktıkları gibi İslâm dini onların çalışmalarının, gerek ailelerine gerekse de topluma katkıda bulunmalarının önündeki engelleri kaldırmıştır.

Câhiliye dönemi incelendiğinde toplumda kadınların çalıştıkları ve iş hayatında bir yer tuttıkları söylenebilir de genel itibariyle kadınların özgürlüklerinden bahsetmek mümkün değildir. Kadınlar bu dönemde tamamen (bazı aristokrat kızları dışında) erkeklerin kontrolü ve sultanı altındadır ve onlar için ekonomik özgürlükten bahsetmek mümkün değildir. İslamin gelişiyle beraber kadınlar birçok hak elde ettikleri gibi ekonomik özgürlüklerini de elde ettiler. Ailenin reisi olan erkek nafaka sorumlusu olarak kabul edilirken kadının böyle bir sorumluluğu bulunmamakta ve şayet para kazanıyorsa bunu dilediği harcama yetkisi kendisine verilmiştir. Ekonomik özgürlükleri olmasına rağmen Kadınlar zikredilen çeşitli sebeplerden dolayı asırlar boyunca çalışıp aile bütçesine katkıda bulunmuşlardır. Bu çalışmamızda İslâm Tarihinin ilk döneminde kadınların üstlendikleri vazifeler yanında toplumda icra ettikleri meslekler ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Hz. Peygamber, Cahiliye, Kadın, Çalışma Hayatı.

The Place of Woman in Working Life in the Period of Prophet Muhammed

Abstract

The traditional norms give responsibility to husband in a family to provide the subsistence for others. Yet, in the circumstances of widow women or the disabled men and for some reasons more, women can also work to get subsistence for the family. Besides these, women also work in the women-demanded sectors such as health. Islam, therefore, encourages women to work in the related fields through removing the barriers against their working opportunities.

Women during the period of ignorance are seen working in various areas. It is not possible to talk about their economic freedoms. Women in this period completely (except some aristocratic girls) under men's control. With the

* Arş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı-. Gsm: 05335627793, e-mail: ahmetacarlioglu@gmail.com.

arrival of Islam, women gained many rights and obtained their economic freedom. While the man is considered to be subsistence supporter, she has no such responsibility and, if she is earning money, she has the right to spend it. Despite their economic freedom, women have always contributed to earnings in the family throughout the ages. This study aims to explore the dimensions of women's responsibilities in the society in the early Islamic period together with their engagements in different working areas.

Key words: Prophet Muhammad, Jahiliyya, Women, Working Life.

Giriş

Ailenin geçimi ve nafakası erkeğin üstlendiği ve yerine getirdiği bir sorumluluktur. Böyle olmakla birlikte çeşitli sebeplerle kadınların da çalıştıkları ve aile bütçesine katkıda buldukları olmuştur. Kadınların ailede görevleri nedir dendiğinde temin-i nesil, tedbir-i menzil ve terbiye-i evlat (çocuk doğurma, ev işleri ve çocukların terbiyesi) akla gelmektedir.¹ Kadının sayılan bu sorumlulukları o kadar önemlidir ki Hz. Peygamber her vesile ile onun bu yönlerini hatırlatır ve onu evinden ve çocuklarından sorumlu bir çobana benzetir.² Çobanlıkla alakalı başka bir hadislerinde ise Hz. Peygamber "Allah bir kimseyi başkaları üzerine çoban yapmış, o da idaresi altındakilere hile yapmış olarak ölmüş ise, Allah ona cennetini kesinlikle haram eder"³ buyurarak bir nevi kişinin kendisine düşen sorumluluğu yerine getirmesinin ne kadar önemli olduğunu vurgular.

Kadının ailede kendisine düşen vazifeleri o kadar zor ve zaman alıcıdır ki başka bir iş yapmasına yetecek kadar vaktinin kalması neredeyse mümkün değildir. Bununla beraber kadın çalışmak ister veya çalışmak durumunda kalırsa İslâm buna karşı çıkmaz. İslâm'dan önce Cahiliye'de hayatın çeşitli sahalarında çalıştığı görülen kadın, İslâm Tarihi'nin başlangıcından itibaren de çalışmaya devam etmiştir. Onun çalıştığı yerler arasında mescit, hastane, ticaret, eğlence gibi günümüzde hizmet sektörü olarak isimlendirilen alanlar sayılabilir.⁴

İslâm Hukukuna göre bir kadının erkekten farklı olarak yapamayacağı bir iş yok gibidir. Örneğin İslâm'da kadına günümüzde seçme ve sözleşme demek olan biat hakkı tanınmıştır. Bunun yanında Nikâh, Hibe, Şuf'a, İcâre, İâre, Vekâlet, Şirket, Kısmet, Dava, Sulh, Vasiyyet gibi sosyal ve ekonomik tüm haklarda erkekle eşit kabul edilmiştir. Bununla da kalınmamış İslâm Hukuku. akit sözleşme ve muamelat ile ilgili meselelerde de eşinin iznini arama şartını kaldırmıştır.⁵ İslâm dini kadına yukarıda sayılan haklar yanında burada sayılmayan birçok hak ve imtiyazlar tanıyarak onu erkekle eşit konuma yükseltmiştir. Müslüman ailesinde erkek ile kadın birbirini tamamlayan eşitler.⁶

¹ Abdullah Özbek, "Çalışan Kadın ve Aile", *Aile Sempozyumu*, Medeniyet Vakfı, Tebliğler. Sistem Ofset, 2015, Ankara, s.167-170.

² Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahih*, thk: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, İmaret 7, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y.

³ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahih*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y., Ahkam 8; Müslim, İman 227.

⁴ Özbek, "Çalışan Kadın ve Aile", s. 167.

⁵ ez-Zebîdî, Zeynü'd-Din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latifi'z-Zebidi, 893/1488, *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercemesi*, çev. Kamil Miras, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1978, c. 6, s. 481.

⁶ Aflazurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, İnkılab Yay. İkinci Baskı, İstanbul, t.y., s. 144.

Kadınların erkeklerin ailede kavvâm olmaları zaman zaman kadınların erkeklere imrenmelerine sebep olabilmektedir. Allah erkekleri belirli yerlerde ön plana çıkarmaktadır ki; bunlar arasında erkeğin mirastan daha fazla pay alması, cihat niyetiyle savaşabilmesi, evi ve çocukları ile kayıtlı olmaması zikredilebilir.⁷ Cihat konusunda açıklamada bulunan Hz. Peygamber “Küçüğün, büyüğün, zayıfın, kadının cihadı Hacc ve umredir”.⁸ buyurarak kadınların cihat yapmasalar da cihat yapmış gibi sevap alabilecekleri ameller olduğunu zikretmişlerdir.

Erkeklerin mirastan kadınlara göre daha fazla alması ile ilgili bazı kadınların bizde erkeklerle aynı payı istiyoruz demeleri üzerine “...Erkeklerle kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan, onun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”⁹ ayet-i kerimesi nazil oldu.¹⁰ Allah (c.c.) bu ayetiyle bazı lütuflarının fazlıyla olduğunu, böylece bazısını bazısına üstün kıldığını ifade buyurmuşlardır. Bu şekilde Allah insanları batıl temennilerden men etti. Kullara düşen Allah'tan fazlını isteyerek dua etmektir. Allah başkasında olanın temenni edilmesini de yasaklamış, haset etmenin önüne geçmiştir.¹¹ Hz. Peygamber döneminde de kadınlar bu hissiyata kapılmışlardı. Bunlardan bir tanesi olan Ümmü Seleme (r.a.) erkeklerin Allah katında yaptığı cihat ve benzeri ibadetler ile daha fazla sevap elde ettiğini söylemiş ve kadınların bunun karşısındaki durumunu sormuştu.¹²

Haset etme kişiler arasında olabileceği gibi erkek ve kadın cinsi arasında da olabilir. Bu ayetiyle Allah (c.c.) gerek kadınlara gerekse de erkeklere kendilerine fazlından verdiği şeylere karşı şükran duygusu içerisinde olmaları gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada erkeğin kazandığına, kadının da kendisine Allah'ın nasip ettiğine şükretmesi gerekir.¹³

Kadınların erkeklerden daha zeki ve evini geçindirmeye daha ehil olabileceğine dair çok sayıda örnek zikredilebilir. Bu örneklerden bir tanesi Ebû Bekir ailesindedir. Hz. Ebû Bekir'in oğlu olan Abdurrahman rahatına düşkün, tembel bir insandı. O İslâm'da da geri kalmış ve Bedir savaşında müşrikler safında yer almıştı. O ancak Hudeybiye anlaşmasının imzalanmasından sonra Müslüman olmuştu.¹⁴ Böyle olunca Hz. Ebû Bekir (r.a.) vefat ederken ailesinin

⁷ Abdullah el-Afifi, *el-Mer'e fi Cehiliyyetihe ve İslâmihe*, c. 3, Mektebetü's Sikafe, Medine, İkinci Baskı, 1932, c. 2, s. 36.

⁸ Nesâî, *es-Sünenü'l-Müctebâ*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y., Hacc 4

⁹ Nisâ 4/32.

¹⁰ Mukâtil, Ebu'l Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdi el-Belhi (ö.150/767), *Tefsirü Mukatil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şehate, Darü İhyâü't Tülas, Beyrut, 1.Baskı, h. 1423, c. 1, s. 369.

¹¹ Taberi, Muhammed b. Cerir b .Yezid b Kesir b. Galib El âmal Ebu cafed et Taberi (310/922), *Câmuü'l Beyan an Te'vili'l Kur'an*, c. 8, Müessesetü'r Risale, 2000/ 1420, s. 360-368.

¹² el-Vâhidî, Ebu'l Hasan Ali b. Ahmed b. Ali el-Vâhidî en- Nisabürî (h.468), *el-Vasît fi Tefsiri'l Kur'âni'l Mecîd*, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, Birinci Baskı, 1994/1415, c. 2, s. 43.

¹³ Taberi, Muhammed b. Cerir b .Yezid b Kesir b. Galib e-âmal Ebu Cafer et-Taberi, *Câmuü'l Beyan an Te'vili'l Kur'an*, c. 8, Müessesetü'r Risale, 2000/ 1420, s. 368.

¹⁴ Belazürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbü'l Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkar, Riyad Zerkay, Darü'l Fikir, Beyrut, 1997, c. 1, s. 393; İbn Kuteybe, Ebi Muhammed

nafakasını karşılama işini normal şartlarda ona vasiyet etmesi gerekirken onu atlayarak Hz. Âişe'ye vasiyet etti.¹⁵ Bu olaydan önce Hz. Ebû Bekir (r.a.) oğlu Abdurrahman İslâm'ı kabul etmeyince ona miras bırakmayacağına dair yemin etmişti. Abdurrahman Müslüman olunca onu mirastan mahrum bırakmaması gerektiğine dair ayet nazil oldu.¹⁶

Günümüzde batılı bazı araştırmacılar ise Hz. Peygamber'in kadınlara yönelik tavrında çatışmacı, birbirinden farklı iki tavır sergilediğini iddia ederler. İlki Hz. Peygamber'in kadınlara o güne kadar görülmemiş haklar vermesi, kız çocuklarının gömülmesinin önüne geçilmesi gibi kötü adetlerin sonlandırılmaya çalışılmasıdır. İkinci tavır ise kadınların hakları konusunda tam net olmayan ve anlık bir tavır sergilediği iddiasıdır. Onlar İslâm'ın kadına onurlu bir mevki verdiğini, onun hakları ile ilgili iyileştirmeler yaparken bir yandan da onu toplumda ikinci plana ittiğini iddia ederler. Siyasi hayatta kadınların neredeyse yok denecek düzeyde az olduklarını ifade ederler. Nabia Abbott'a göre siyasi sahada Hz. Peygamber döneminde etkin olanlar sadece Hz. Peygamber'in eşleridir. Bu da onların Ezvâc-ı Nebî olmaları ve insanların bu sebeple onlara saygı duymalarındandır. Resûlullah'ın eşlerinin vefatından sonra ise siyasi hayatta kadınların etkinlikleri hızla azalmıştır. Ona göre Hz. Muhammed (s.a.v.) kadınlara ilk başta siyasette etkin liderlik için izin verse de daha sonra özel hayatındaki bazı sebeplerden dolayı onları hayattan tecrit etme yoluna gitmiştir. Sonunda kadın diğer semavi dinlerde olduğu gibi edilgen ve erkeğe boyun eğen bir duruma gelmiştir.

İslâm Tarihi'ne bakıldığında etkin rol oynamış kadınlara rastlansa da bunların sayısı çok azdır. Etkin olan kadınlar da kocaları veya babaları dolayısıyla'dır. Örneğin Hz. Âişe'nin Cemel savaşındaki etkinliği Hz. Peygamber'in eşi olması sebebiyleydi. Abbott'a göre özgür doğmuş kadınlar erkeklerin cinsel kıskançlık ve toplumsal itibar sebebiyle tesettüre sokulup hayattan tecrit edilmiştir. İslâm toplumunda ailenin diğer fertleri olan cariyeler ise ancak odalık rolünü üstlenmişler, bununla beraber tesettür meselesinden dolayı onların hareket alanları hür kadınlara nazaran daha geniş olmuştur.

Yine Abbott İslâm'da kadınların hayattan tecrit edilme sürecinin diğer semavi dinler olan Yahudilik ve Hıristiyanlık ile benzer bir süreç takip ettiğini iddia eder. Ona göre İslâm'ın da kadını hayattan tecrit etmesinin temelinde kadının ilk günahı işlediği düşüncesi yer almaktadır. Bunun yanında onu hayattan tecrit etmek için üretilen argümanlar üç dinde de benzer olarak; fiziksel şiddet tehdidi, tutkular uğruna fazlasıyla enerji ve zaman alan çocuk doğurma, kitaplar ve yayınlara kabul edilmeme, kendine güveni zedeleyen psikolojik tavrılardır. Uygarlığın temel ölçütünün kadının özgürlüğü olduğunu iddia eden Abbott, bunun Orta Doğu'nun gelişimindeki en büyük etken olduğunu iddia eder ve bu noktada Mısır ve Türkiye örneklerini verir.¹⁷

Abdullah b. Müslim (ö.276/889), *el-Meârif*, thk Dr. Servet Ukaş, Darü'l Meârif, Kahire, 4. Baskı, t.y., s. 174.

¹⁵ Nabia Abbott, *Hız. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe*, çev. Tuba Asrak Hasdemir, Yurt Kitap Yayın, Ankara, 1999, s. 96.

¹⁶ Nisâ4/33(*Ana, baba ve akrabaların geride bıraktıklarından her biri için yakın vârisler belirledik. Antlaşma yoluyla yakınlık bağı kurduğunuz kimselere de paylarını verin. Çünkü Allah her şeyi görmektedir.*) Bkz. Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, Feraiz 16, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y.

¹⁷ Abbott, *Hız. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe*, s. 13-15.

Oryantalizmin etkisinde kalarak bu tür sloganlar ile yola çıkma ve olayları ele almakla ailenin problemlerine çözüm bulmak mümkün değildir. Abbott gibi yazarların Batı kültürünün tesiriyle İslâm'a önyargı ile baktıkları, bu sebeple az bir araştırmayla dahi ulaşabilecekleri hakikatlere ulaşamadıkları anlaşılmaktadır. Zira o, İslâm'ın Hz. Adem'i cennetten çıkarmanın eşi Havva olduğunu söylediğini iddia etmektedir. Müslüman olarak bizler cinsiyetçi bir dil tuzakına düşmeden, ümmet bilinciyle hareket etmeli, çocuklarımızı İslâm'ın kendilerine çizmiş olduğu kimliğe göre yetiştirmeliyiz. Böyle olunca evlendiklerinde kızlarımız ailede hanımlık ve annelik rolünü, erkek çocuklarımız ise kocalık ve babalık rollerini en iyi şekilde yapacaklardır.¹⁸ Kur'an-ı Kerim'de kadınlarla ilgili ayetlerin çoğunluğunun evlenme ve aile hakkında olması kadının ailenin ve toplumun temeli olduğunu bizlere anlatmaktadır.¹⁹

İslâm'da önemli olan kadının çalıştığı ortamın haram ve helal sınırlarına dikkat edilen yerler olmasıdır. Hatırlatılması gereken diğer bir mesele ise harama ve helale uyması gerekenlerin sadece kadınlar olmadığıdır. Şayet çalışılan ortam İslâm'ın temel kaidelerine uygun yerler değilse, böyle bir mekânda erkeğin de çalışması uygun değildir.

Bir gün Allah Resûlü binitinin terkisine amcasının oğlu Fadl b. Abbas'ı almıştı. Yaşlı ve halden düşmüş babasının yerine hac yapıp yapamayacağını sormak için Has'ame'li bir kadın yanına geldi. Bu sırada Fadl kadına, kadın da ona bakmaya başladı. Hz. Peygamber kadına "Evet" cevabını verirken Fadl'ın başını da eliyle başka tarafa çevirdi.²⁰

Hz. Peygamber döneminde bazı kadınların maharet ve becerileri yanında meslekleri de bulunmaktaydı. Bu kadınları İslâm'ın gelişi ile birlikte çalışıp çalışamayacakları hususunda zihinlerinde şüphe işaretleri oluşmuştu. Abdullah b. Mes'ud'un Ümmü Veleddi olan Rayta bt. Abdullah, Allah Resûlü'ne gelerek, "Ya Resûlallah! Ben zanaatkâr bir kadımdır. Ürünleri yapar, satarım. Benim, eşimin ve çocuğumun bir malı da yok." dedi. Bununla ailesinin kendisinin çalışmasına ihtiyacı olduğunu ima ediyordu. Bu sözlerinin devamında Hz. Peygamber'e ailesi için harcama yapıp yapamayacağını sordu. Aslında bu sorusuyla çalışıp çalışamayacağını da sormaktaydı. Hz. Peygamber (s.a.v.), "Onlara (ailene) yaptığım harcamalarda senin için mükâfat vardır." buyurdular. Bu sözleri ile Hz. Peygamber çalışması noktasında bir engelin bulunmadığını söylemiş oluyordu.²¹

¹⁸ Hayriye Bican, " İslami Davette Ailenin Rolü", *Aile Sempozyumu*, Medeniyet Vakfı, Tebliğler. Sistem Ofset Ankara, 2015, s. 423.

¹⁹ Bkz. Bakara 2/221, 228, 237,241; Nisâ 4/19-25.

²⁰ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y., Hacc 1, Cezfiu's-Sayd 23, 24, İsti'zan 2; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh*, thk: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y., Hacc 97; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, Câmîü't-Tirmizî, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y., Hacc 85; Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y., Menasik 26; Nesâî, *es-Sünenü'l-Müctebâ*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y., Hacc 9, 11, 12.

²¹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zühri İbn Sa'd (ö.230/845), *Kitâbü't-Tabakati'l-Kebir*, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, c. 10, Mektebe Hancı, Kahire, 1. Baskı, 2001/1421, s. 274.

Hız. Peygamber'in hanımlarından bazılarından da ellerinden bir kısım işler gelmekteydi. Bunlardan bir tanesi Zeyneb bt. Cahş idi. Kendisi deri tabaklıyor ve onlardan elbise dikiyordu. Bunlardan elde ettiği paraları ise hayır yolunda harcıyordu. Onun kazandığı bu paraları kendi ailesinin ihtiyaçları için değil de Müslümanların ihtiyaç sahipleri için harcayabilmesinin arkasında, Hayber'in fethi ile ele geçen ganimetler ve her yıl oradan elde edilen mahsulün katkısı büyüktü. Bu ganimet ve her sene bu bölgeden toplanan mahsulat Medine'nin refah seviyesini artırmıştı.²²

Hız. Peygamber'in kadınların çalışmasına karşı olmadığını gösteren delillerden bir tanesi de erkeklerin çoğunlukta olduğu Medine pazarına Şifa el-Adeviye'yi sorumlu olarak atamasıdır. Kendisi alıcı ile satıcı arasında çıkan meseleleri çözmüş ve karara bağlamıştır. O aynı zamanda pazarın temizliğinden ve düzenlenmesinden de sorumluydu. Hız. Şifa örneğinde de görüldüğü gibi Hız. Peygamber döneminde kadınların idari görevler de aldıkları anlaşılmaktadır. Hız. Peygamber'den sonra Hız. Ömer de hilafeti dönemide Şifa el-Adeviye'yi yine pazarın denetimiyle alakalı görevlendirmişti.²³

Kadınların ailede yaptıkları işler arasında başta kocaları olmak üzere aile bireylerinin giyim ihtiyaçlarını karşılamak da geliyordu. Onlar vahşi hayvan derilerinden elbiseler yaparak aile bireylerine giydirelerdi.²⁴ Hız. Peygamber döneminde kadınlar içerisinde ağır işlerde çalışanlar da bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi Celile bt. Abdilcelil idi. O, kuyu kazıyordu ve kadınların çalışmaları hakkında Allah Resûlü'ne (s.a.v.) soru sormuştu.²⁵

1. Kadınların İfa Ettikleri Meslekler

Hız. Peygamber döneminde kadınların ifa ettikleri bir çok meslek bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu kadınların fitratları ile doğru orantılı ve toplumda kadınların yapmalarının daha münasip olduğu meslekler olduğu gibi kadınların yapmasının gününümüzde dahi bazı insanları şayrıtığı meslekler de bunlar içerisinde bulunmaktadır.

1.1. Ticaret

İslâm'ın geldiği dönemde bazı kadınların ticaretle iştiğal ettikleri görülmür. Bunlar arasında en bilineni Hız. Peygamber'in ilk eşleri Hız. Hatice'dir. Ticaretle uğraştığı bilinen kadınlar arasında Bu kadınlardan bir tanesi olan Kayle el-Enmariyye, Allah Resûlü umre yaparken yanına gelmiş ve ticaretin ilkeleri ile ilgili kendisine soru sormuştu. Hız. Peygamber de ona, "Ey Kayle, bir şey alacağın zaman, satıcı ister versin isterse de vermesin, düşündüğün fiyatı vererek müşteri ol. Bir malı satacağın zaman da satmayı düşündüğün fiyat neyse onu söyle." buyurarak alış veriştiki esasları ifade buyurmuşlardı.²⁶

²² Celal Yeniçeri, "Asr-ı Saâdet'te Hız. Peygamber'in ve Ailesinin Geçimi", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslam*, Ensar Yayınları, c. 1, 2. Baskı, Ensar Yayınları, 2007, s. 423.

²³ İbn Abdilber, Ebu Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber b. Asım en Nemri el Kurtubi (ö.463/1071), *el-İstiâb fi Marifeti'l Ashab*, c. 4, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Daru'l Cil, Beyrut, Birinci Baskı, 1992, s.1863.

²⁴ Buhari, Libas 28.

²⁵ İbn Hacer, Ebu'l Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el Askalânî (ö.852/1448), *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, c. 8, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud ve Ali Muhammed Muavvid, Darül Kütüb el-İlmiyye, Beyrut, İlk Baskı, h. 1415, s. 63.

²⁶ İbn Sa'd, Tabakat, c. 8, s. 321; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğabe, c. 7, s. 245; İbnü'l-Esir, Ebu'l Hasan Ali b. Ebi Kerem Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvahid

Medine pazarında alış-veriş yapmak için bulunanların yanında ticaret yapma maksadıyla gelen kadınlar da bulunmaktaydı. Beni Kaynuka ile yapılan savaşa sebep olan hadise ise ticaret yapma maksadıyla Beni Kaynuka pazarına gelen gelen Müslüman bir kadınla bazı Yahudi tüccarların alay etme maksadıyla kadının avret yerini açmaları olmuştu.²⁷

Hz. Peygamber döneminde Medine’de attarlık (güzel koku satıcılığı) yaparak geçimini temin etmeye çalışan kadınlar da bulunmaktaydı. Bunlar arasında Muleyke Ümmü’s-Saib es-Sakafiyye, Esmâ bint Muharribe ve Havla bint Tuveyt bulunmaktaydı.²⁸

1.1. Terzilik

Kadınların yürüttükleri mesleklerin başında gerek kendi ailesinin ihtiyaçları için gerekse de başkalarının taleplerini karşılamak için olsun terzilik gelmektedir. Bu konuda onların erkeklerden daha başarılı oldukları görülür. Hz. Peygamber döneminde kadınlar evcil hayvan derilerinin yanında vahşi hayvanların derilerinden de aile bireyleri için elbise dikerlerdi. Bu dönemde derinin sadece elbise yapımında değil, ayakkabı, mest, sergi, yatak, minder, yastık yüzü, matara vb. birçok eşya yapımında kullanıldığı görülmektedir.²⁹

Terzinin elbise dikişebilmesi için evvela elinde ip ve kumaş olması gerekir. O dönem kadınları ip eğirmekle uğraşırlar; elde ettikleri ipleri de dokuyarak elbise dikerlerdi.³⁰ Kadınlar aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi kendi ihtiyaçlarını da karşılardı. Örneğin Hz. Âişe (r.a.), Allah Resûlü için bir hırka dikmişti.³¹ Hz. Âişe’nin kendi iç çamaşırını diktiği de rivayet edilir.³² Tehnâ bt. Küleyb isimli Hadramevli bir kadın da kendi elleriyle diktiği bir elbiseyi oğluya yollamış ve Hz. Peygamber’e hediye etmişti.³³

Hz. Peygamber döneminde maddi imkânlar son derece yetersiz olduğundan insanlar temel ihtiyaç kalemlerinden bir tanesi olan elbiseleri kumaşları yıpranıncaya kadar giyerlerdi. Bu sebepten elbiseleri yırtılırsa bunları yamama yolu ile tamir eder ve kullanmaya devam ederlerdi.³⁴

1.2. Dericilikle Uğraşmaları

Hz. Peygamber döneminde kadınların faaliyet gösterdikleri alanlardan bir tanesi de deri tabaklama ve deriden elbise veya ev eşyası yapımı idi.

eş-Şeybani el-Cezeri, İzzüddin İbnü'l Esîr (ö.630/1233), *Üsdü'l Gabe fî Ma'rifeti's Sahabe*, c. 7, thk. Ali Muhammed Muavviz, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, t.y., s. 238; Kettani, Teratib, c. 2, s. 4

²⁷ İbn-i Hişam, *Siyer*, trc. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985, c. 3, s. 51.

²⁸ İbn Sa'd, c. 8, s. 300; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, c. 7, s. 75-76, 270; İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 7, s. 270.

²⁹ Şemseddin Sami, *Kadınlar*, Haz. İsmail Doğan, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996, s. 27-28.

³⁰ Muhammed Abdülhay el-Kettani, *et-Teratibu'l İdâriyye*, İz yayıncılık, İstanbul, 1991, c. 2, s. 341.

³¹ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y., Libas, 22.

³² Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihran el-İsbehânî (ö.430/1039), *Hilyetü'l Evliyâ ve Tabakatü'l Asfiyâ*, c. 2, Darul Kütüb el-ilmiyye, Beyrut, t.y., s. 48

³³ İbn Hacer, *İsâbe*, c. 5, s. 464, c. 8, s. 58.

³⁴ Ebu Davud, Libas, 22.

Tabaklanan derilerin kullanım alanı çok genişti. Deri, elbise olarak³⁵ kullanıldığı gibi ev eşyası hatta mutfak eşyası olarak da kullanılabilirdi. Böyle olunca gelinlerin çeyizlerinde deriden mamul eşyalar bulunmaktaydı. Örneğin Ümmü Eymen, Hz. Fatıma'nın çeyizinin içi hurma lifiyle dolu koyun derisinden bir yatak,³⁶ içinde hurma lifleri bulunan bir yastık, bir su kırbası, bir kalbur, bir havlu, bir bardak ve bir kilimden ibaretti.³⁷ Hz. Peygamber'in değerli eşi Ümmü Seleme validemizin çeyizinde de yine içi lif dolu deriden bir yastık bulunmaktaydı.³⁸

Hicaz yarımadasında coğrafi konumundan dolayı tarım yapılabilmesi sebebiyle hayat kalitesi Taif'te daha yüksekti. Onlar marangozluğa, demirciliğe ve dericiliğe de meyyaldiler. Taif tarımıyla meşhur olduğu gibi tabaklanmış derisiyle de meşhurdu. Deri hayatın vazgeçilmezlerinden bir tanesiydi ev eşyası veya herhangi bir ev eşyasını kaplamak için kullanıldığı gibi ayakkabı olarak da kullanılırdı; imkanı olan Araplar tabaklanmış inek derisinden mamul nalın giyerlerdi.³⁹ Deri elbise olarak da kullanılırdı. Muhammed b. el-Eş'as, Hz. Aişe'ye kürk bir elbise hediye etmiş, ilk etapta Hz. Aişe, "Ölmüş hayvan derisinden yapılan elbiseyi kerih görüyorum." deyip hediyeyi kabul etmemişti. Bunun üzerine el-Eş'as bu kürkü iyice temizlemiş ve tekrar hediye etmiş; Hz. Aişe'de bu elbiseyi giymişti.⁴⁰

Çölde suyu uygun kaplarda muhafaza etmek çok önemliydi. İnsanlar seyahatleri sırasında deriden mamul su kırbaları kullanırlardı.⁴¹ Allah Resulü'nün evlerinden birinde deriden yapılmış bir tulum vardı. Hz. Ömer, Resulullah'ın yanına girdiğinde onun kokusundan rahatsız olmuştu.⁴²

Derinin kullanım alanı o kadar yaygındı ki tabak olarak kullanıldığı dahi olurdu. Örneğin Hz. Peygamber, Hz. Safiyye binti Huyey validemizle düğünlerinde velime vermişlerdi. Bu velimede misafirlere eritilmiş yağ, süzme peynir ve hurma ikram edilmiş⁴³ tabak olarak da yere açılan çukurlar içinde deri sergiler kullanılmıştı.⁴⁴ O dönemde deri çadır malzemesi olarak (kubbesi deriden mamul çadırlar bulunmaktaydı) kullanıldığı gibi yazışmalarda kağıt yerine de kullanılırdı.⁴⁵

Hz. Peygamber döneminde birçok kadının deri tabaklama işiyle uğraştığı görülür. Bunlar arasında Allah Resulü'nü değerli eşleri Ümmü Seleme ile Zeyneb bt. Cahş'i de vardı. Yine Mute savaşının kahramanı ve Allah Resulü'nün amcaoğlu Hz. Cafer b. Ebî Talip'in eşi Esmâ bint Umeyys de deri

35 Cevad Ali, Mufassal, c. 5. s. 53, c.4, s. 152.

36 Nesai'de geçen bir rivayette minderin içi izhir otu ile doluydu.(Nesai, Nikah 81).

37 İbn sad, tabakat, c.10, s.24

38 İbnü'l Cevzi, Muntazam, cilt 3, sy 207

39 Cevad Ali, Mufassal, c. 5. s.53, c.4, s. 152.

40 İbn Sad, Tabakat, c. 10, s. 71.

41 Cevad Ali, Mufassal, c. 5. s. 53, c.4, s. 152.

42 İbn Sa'd, Tabakat, c.1, s. 401.

43 Vakidi'de geçen rivayette düğün yemeği olarak kavrulmuş hurma, kavrulmuş un ve hurma ikram edildiği söylenir. (Vakidi, Kitabü'l Meğazi, c. 2, s. 28)

44 Derinin tabak olarak kullanılması nadirdir. Hz. Peygamber'in bu düğünleri Hayber dönüşü Medine yolunda gerçekleştiği için böyle olmuştur. (Vakidi, Kitabü'l Meğazi, c. 2, s. 613;İbn Sa'd, Tabakat, c.10, s.118)

45 Cevad Ali, Mufassal. c.5, s. 5, c. 8, s. 302.

tabaklayabilen kadınlar arasındaydı. Hz. Peygamber, Hz. Cafer'in şehadet haberini kendisine vermeye gittiğinde kırk ritil deri tabaklamıştı.⁴⁶

1.3. Dokuma

İslâm'ın geldiği dönemde ekonominin dayandığı ana sektörlerden bir tanesi de mensucat diye de ifade edilen dokumacılıktı. Arap yarımadasının kuzey batısında ve güneyinde dokuma tezgâhları bulunmaktaydı. Bu bölgelerde yaşayan kadınlar bu tezgâhlarda kumaş imalatı yaparlardı. O dönem Medine'sinde de ufak çaplı da olsa dokuma tezgahları bulunmaktaydı.⁴⁷

Bu dönem kadınlarının ip imalatı yaptıkları, bundan kumaş ve elbiseler ürettikleri anlaşılmaktadır. Arap yarım adasının güneyinde ve kuzey batısında dokuma tezgâhlarının olduğu ve kadınların buralarda kumaş dokudukları zikredilmektedir. Yine küçük çapta da olsa, Medine'de dokuma tezgâhları vardı.⁴⁸

1.4. Devlet işlerinde (Kamuda)

Kadınların resmi devlet işlerinde çalıştıklarını da görmekteyiz. Bilindiği üzere Şifa bt. el-Adeviye Medine pazarında fiyat ve kalite kontrolünü yaptığı gibi nizam ve intizamı sağlamaktaydı. Aynı şekilde Hz. Peygamber'e yetişen kadınlardan bir tanesi olan Semra bt. Nuheyk el- Esediyye de çarşılarda dolaşır ve yanında taşıdığı kamçı ile ihtiyaç hissettiğinde müdahalede bulunurdu.⁴⁹

1.5. Sağlıkla İlgili Mesleklerde Çalışmaları

Toplumda kadınların ağırlıkta olduğu sahalardan bir tanesi de sağlık sektörüydü. Bu dönemde hastalıkların tedavisi ya kâhinler ya da tabipler yolu ile yapılmaya çalışılıyordu. İslâm'dan önce Arapların 'Arraflara gitmelerinin temelinde hastalıklara kötü ruhların ve putların sebep olduğunu düşünmeleri gelmekteydi.⁵⁰ Halkın çoğunluğu o günün şartlarında tıbbın istenilen düzeyde olmamasının da etkisiyle daha çok 'arrâflar veya kâhinler'e inanmakta ve onlardan medet ummaktaydılar. Bununla beraber tabipler daha bilgili görülmekte ve onlara itimat edilmekteydi.⁵¹

⁴⁶ İbn-i Hişam, Sire, c. 4, s. 21.

⁴⁷ el-Ezheri, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed (ö.370/981), *Tehzibu'l Luğa*, c. 10, Darü'l Mısriyye, Mısır, 1967, s 591-2. Bkz. Rıza Savaş, "Asr-ı Saâdet'te Kadın ve Aile Hayatı", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslam*, c. 3, Ensar Neşriyat, İkinci Basım, İstanbul, 2007, s.132.

⁴⁸ İbn Sa'd, Tabakat, c. 1, s. 253, 277, 351.

⁴⁹ İbn Abdilber, Ebu Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber b. Asım en Nemri el Kurtubi (ö.463/1071), *el-İstîâb fî Marifeti'l Ashab*, c. 4, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Daru'l Cil, Beyrut, Birinci Baskı, 1992, s.1863.

⁵⁰ Taberî, *Târih*, c. 3, s. 124-125; İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe b. Abide Nemerî İbn Şebbe, (ö.262/876), *Tarihü'l-Medîneti'l-Münevvere, Ahbarü'l-Medîneti'l-Münevvere*, c. 1, thk. Fehim Muhammed Şeltu, 2. Baskı, Cidde, Dârü'l-İsfahani, 1973, s. 282-283; Cemâlü'd Din Ebü'l Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî (ö.597/1201), *el-Muntazam fî Târihi'l Ümemi ve'l Mülûk*, c. 3, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Darü'l Kütüb el İlmiyye, Beyrut, 1992, s. 217. 234. Bkz.Müslim, Selâm 125; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâm ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y., Diyât 233; Nesâî, Kasâme 41; İbn Mâce, Tıbb 16; Hâkim, *Müstedrek*, c. 4, s. 236; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Tıbbü'n-Nebevî*, Darü'l Kütübül İlmiyye, Beyrut, t.y., s. 144-146.

⁵¹ Elnure Azizova, *Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, Dan. Prof. Dr. Mustafa Fayda, MÜSBE, Doktora Tezi, 2007, s. 359.

Hız. Peygamber döneminde kadınların yürüttükleri işlerden bir diğeri ise hemşirelikti. Tabiplerin çoğunluğu erkek iken hemşireliği ve ebeliği kadınlar yapmaktaydı. Kadınlar hemşireliği bir aile büyüğünden veya bir yakınlarından öğrenmekteydiler. Toplumda tabiplikten anlayan kadınlarda bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi de Esmâ bt. Umeyys idi. Kendisi Allah Resûlü'nün hastalığı sırasında Hindistan ve Yemen'den getirilen bitkilerden ilaç yaparak Hız. Peygamber'i tedavi etmeye çalışmıştı.⁵²

Sağlık alanında kadınların yürüttükleri diğeri bir meslek ise ebelik idi. O dönemde hemşirelik ve ebelik ile ilgili herhangi bir okul olmadığından folklorik olarak bir bilenden işi öğrenen ve genellikle yaşı belirli bir seviyeye gelmiş kadınlar ebeliği yapmaktaydılar. Mesela Mekke'de ebelik yapan kadınlardan bir tanesi kadın sahâbîlerden Safiyye bt. Şeybe idi. Kendi kabilesi olan Benî Süleym'in çocuklarının çoğunun doğumunu gerçekleştirmişti. Bunlar onlardan sadece iki tanesidir.⁵³

Ebelik denince ilk akla gelen kadınlardan bir tanesi 30 yılı aşkın bir süre ebelik yaptığı anlaşılan, Resûlullah'ın hizmetçisi Selma'dır. Hız. Peygamber'in Hız. Hatice'den doğan bütün çocuklarıyla beraber⁵⁴ Hız. Mariye'den doğan İbrahim'in de doğumunu gerçekleştiren,⁵⁵ bununla da kalmayıp Hız. Fâtıma'nın çocuklarının doğumunu da gerçekleştiren⁵⁶ kişi odur. Bu rivayetlere bakarak onun, Hız. Peygamber ve ailesinin çocuklarının doğumunda ebelik yapan kadın olduğunu söylemek mümkündür.

Kureyş İslâm'dan evvel hizmet sektörüne ait işlerde çalışmayı kendileri için zül kabul ediyor ve bu mesleği yapanları kendilerine denk görmüyordu. Bunun da tesiriyle Kureyş'te ebelik ve hemşirelik mesleğini yapanların genellikle toplumun alt tabakasına mensup insanlar olduğunu görmekteyiz. Örneğin Hız. Peygamber'in ailesinin ebesi olan Selmâ, yine Allah Resûlü'nün mevlası olan Ebû Râfi'nin eşiydi. Kendisi önceleri Allah Resûlü'nün halası Safiyye bt. Abdülmüttalib'in hizmetçisi iken daha sonra Hız. Peygamber'in hizmetlerini yürütmeye başlamıştı.⁵⁷

Ebelik yapan kadınlar arasında zikredilen isimlerden bir tanesi de Kindeli olan Sevede bt. Misrah'tır. O Hız. Hasan'ın doğumuna da iştirak etmiştir.

⁵² Savaş, "Asr-ı Saadet'te Kadın ve Aile Hayatı", s. 133.

⁵³ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö.276/889), *Garîbü'l-Hadis*, c. 3, thk. Abdullah el-Cebûrî, Bağdat 1397, s. 742; İbn-i Asâkir, Ebu'l Kasım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah el Ma'ruf bi İbn-i Asâkir (ö.571/1176), *Târihu Dimesk*, c. 57, thk. Amr b. Ğarâme el-Amrî, Darül Fikir, Beyrut, 1995, s. 384; İbn Kesir, Ebu'l Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesir el-Kureşî (ö.774/1373), *el-Bidâye ve'n Nihâye*, c. 1, thk. Ali Şîrî, Darü İhyâü't Tûrâsi'l Arabî, Birinci Baskı, t.y., s. 158.

⁵⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakati'l-Kebir*, c. 10, s. 212; Cevad Ali, *Mufasssal Tarihü'l Arab Kable'l İslam*, c. 5, Bağdat Üniversitesi, H.1413, c. 7, s. 461.

⁵⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, c. 3, s. 300; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, c. 5, s. 329.

⁵⁶ İbn Abdilber, Ebu Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber b. Asım en Nemri el Kurtubi (ö.463/1071), *el İstiâb fî Marifeti'l Ashab*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Daru'l Cil, Beyrut, Birinci Baskı, 1992, c. 1, s. 54, c. 4, s. 1862; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, c. 5, s. 329.

⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 10, s. 212; İbn Abdilber, *İsti'âb*, c. 4, s. 1862; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, c. 5, s. 328. Bkz. Cevad Ali, *Mufasssal*, c. 7, s. 461.

Onun hakkında detaylı bilgiye rastlanmamaktadır.⁵⁸ Kaynaklarda ebe olarak ismi geçen kadınlardan bir diğeri olan Ümmü Enmâr ise Sakifli Şüreyk b. Amr b. Vehb'in azatlısıdır.⁵⁹ Kabiliyetli bir kadın olduğu anlaşılan Ümmü Enmâr'ın sünnetçilik de yaptığı anlaşılmaktadır. Bu durumu Hz. Hamza b. Abdülmüttalib'in Uhud savaşında karşısına çıkan oğlu Sibâ b. Abdülzazzâ'yı annesinin mesleğini küçümseyerek kendisine (r.a.) "Ey bızır kesicinin oğlu!" diye hitap etmesinden anlamaktayız.⁶⁰

Sağlık alanında profesyonellikten bahsedilemeyen Hz. Peygamber döneminde ebelerin o günün adet ve geleneklerine göre hediye mukabilinde ücret aldıkları anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in doğumunu gerçekleştiren Selmâ, müjdeli haberi iletmesi için kocası Ebû Râfi'yi Allah Resûlü'ne yollamıştı. Hz. Peygamber ise müjdeli haberi alınca kendisine bir köle hediye etmişti.⁶¹ Ebeler için kesin, belirlenmiş bir ücretten bahsetmek mümkün olmasa da bunun bir alt sınırı olmalıdır. Kendisine verilecek ücret doğan çocuğun erkek mi kız mı olduğuna göre de değişecektir. Zira Hz. Peygamber için bu söz konusu olmasa da o dönem insanların doğan çocukları erkek olduğunda sevinçlerinin daha fazla olacağı aşikârdır. Hz. Selmâ'ya Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in doğumlarında bulunmasından sonra ise bir ücret verilmemiş; onlar adına kesilen akika kurbanlarından kendisine birer but gönderilmiştir.⁶²

İslâm tarihinin ilk dönem kaynakları incelendiğinde ebelerin ifa ettikleri görevlerden bir tanesi de ailesi tarafından istenmeyen çocukların rahim suyunda tağrik (التغريق) denilen yöntemle boğularak öldürülmesidir. Ebeler bunu kasıtlı olarak veya kaza süsü vererek yapabiliyorlardı. Ailelerin böyle bir şeye tevessül etmelerinin temelinde ise açlık korkusu yatmaktadır. Bu insanlık dışı günahın temelinde yatan diğerk bir sebep ise tabii ki kız çocuğuna sahip olmama düşüncesidir.⁶³ Ebeler tarafından yapılan diğerk bir işlem de anne karnında ölen çocuğun Satv (السطو) denilen bir işlem ile anne karnından alınmasıdır. Bu tehlikeli ameliye sırasında annenin canını kurtarmak için yer yer erkeklerin de görev aldıkları anlaşılmaktadır.⁶⁴

⁵⁸ İbn Asâkir, *Tarih*, s. 169; İbn Abdilber, *İsti'âb*, c. 4, s. 1866; İbn Hacer, *İsâbe*, c. 4, s. 1868.

⁵⁹ Vâkidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemi Vakidi (ö.207/823), *el-Meğazi*, c. 1, thk Marsden Jones, Darü'l Kütüb, 3. Baskı, y.y., 1984, s. 285; Taberî, İbn Cerir et- Taberî, *Tarihi'r-Rusul ve'l-Mülük*, thk. Muhammed Ebul Fadl İbrahim, Darul Marife, Mısır, İkinci Baskı, t.y., c. 2, s. 516.

⁶⁰ Belazûrî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud el Belâzurî (ö.279/892), *Fütûhu'l Büldân*, Dâr'ül Hilâl, Beyrut, 1998, s. 329; Vâkidî, *Megâzi*, c. 1, s. 285; Taberî, *Târih*, c. 2, s. 516.

⁶¹ Taberî, *Târih*, c. 3, s. 95; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, c. 3, s. 300.

⁶² İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir b. Ebi şeybe, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman (ö.235/850), *el Kitâbu'l Musannef fi el-Ehâdîsi ve'l Âsâr*, c. 5, thk. Kemal Yusuf el Hut, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, Birinci Baskı, H.1409, s. 115; Hâkim, *Müstedrek*, c. 3, s. 187.

⁶³ Cevad Ali, Mufassal, c.4, s. 155.

⁶⁴ Asıl itibariyle bu kelime anne karnında ölen hayvanların, alınması işlemi için kullanılıyor olsa da daha sonra bu, insanlara da teşmil edilmiş ve anne karnında ölen çocukların alınarak annenin canının kurtarılması için kullanılmıştır. Bkz. İbnü'l Esîr, *Mecdü'd-dîn Ebu's Saâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed ibni Abdi'l Kerim eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l Esîr*

Müslümanlara tek vücut halinde saldıran müşrik ve kâfirlere karşı Medine'nin çevresinde hendekler kazılarak gerçekleştirilen Ahzab, daha meşhur ismiyle Hendek savaşında da Medine'nin içinde yaralılar için çadırlar kurulmuştu. Bu çadırlardaki hizmetleri yürütenlerden bir tanesi hicretten sonra Müslüman olan Ku'aybe bt. Sa'd el-Eslemiyeye idi. Bir çatışma sırasında yaralanan Sa'd b. Mu'âz'ı onun bulunduğu çadıra götürmüşler ve şehit olana kadar Hz. Sa'd onun çadırında tedavi görmüştü.⁶⁵

Ümmü Atiyye isimli başka bir kadın sahabe ise savaşlarla ilgili "Ben Resûlullah ile birlikte yedi savaşa katıldım. Onlara yemeklerini yapar, develerin ve eşyaların yanında nöbet tutar, yaralananları tedavi eder, hastalara bakardım." diyerek bir nevi kadınların savaşlarda neler yaptıklarını da özetlemiş oluyordu.⁶⁶

1.6. Savaşlara Katılmaları ve Hemşirelik Yapmaları

Hz. Peygamber döneminde kadınlar savaşlarda da yararlılık gösteriyorlardı. Genel olarak geri hizmetler olarak nitelendirilebileceğimiz, yaralı tedavi etme, su taşıma gibi işleri ifa ediyorlardı. Ümmü Sinân el-Eslemiyeye Hayber seferine çıkmadan evvel Allah Resûlü'ne gelerek savaşa katılmak istediğini, su taşımaya yardım edebileceğini, yaralananları tedavi edebileceğini ve kabileyi gözetleyebileceğini belirterek izin istedi. Resûlullah da kendisine sefere katılması için "Allah'ın bereketiyle katıl. Seninle beraber senin kabilenden ve başka kabilelerden katılan başka kadınlar da var. İstersen kabilenle, istersen de bizimle birlikte olabilirsin." diyerek ona izin verdi. Kendisi de Allah Resûlü ile beraber katılmayı tercih etti.⁶⁷

Hz. Peygamber onlara savaşlardaki yararlılıklarından dolayı ganimetten mücahitler gibi pay ayırmasa da "radah" (رَضِخ) adı altında onlara hediye vermekteydi.⁶⁸ Savaşlarda en önemli hizmetlerden biri olan yaralıların tedavisi işinde önemli roller üstlendikleri anlaşılan kadınlar, bu görevlerini İslâm'ın kâfirlerle gerçekleştirdikleri ilk savaş olan Bedir savaşında dahi yerine getirmişlerdi. Bu savaşta yaralıların tedavisi için bir sahra hastanesi kurulmuştu. Burada gayret gösteren kadınların başhekimliğini de ismini birçok vesile ile duyduğumuz Şifa bt. El-Adeviye yapmaktaydı.⁶⁹

Allah Resûlü'nü hayatı boyunca yalnız bırakmamaya çalışan Ümmü Eymen Uhud Savaşı'na da katılmıştı. Kendisi savaşta su taşıyor ve yaralıları tedavi ediyordu. O, Hayber Savaşı'na da katılmıştı.⁷⁰ Uhud Savaşı'na Müslümanlar tarafında ise mücahit erkekler ile beraber 14 tane de kadın iştirak etmişti.⁷¹ Hayber Savaşı'na katılan kadınların sayısının 20 kadar olduğu da söylenir. Bunlar arasında Ümmü Eymen dışında Allah Resûlü'nün eşi Ümmü

(ö.606/1210), *en-Nihâye fî Ğaribi'l Eser*, c. 2, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, el-Mektebetü'l İlmiyye, Beyrut, 1979, s. 366; İbnü'l-Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Mısrî b. Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. 14, Beyrut, Dâru's Sadr, h.1415, s. 384.

⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 10, s. 276. İbn Hişam ise Hz. Sa'd'ın tedavi olduğu çadırın Rûfeyde isimli bir kadına ait olduğunu rivayet eder. (İbn-i Hişam, *Siyer*, c. 3, s. 189)

⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 10, s. 422.

⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 10, s. 276.

⁶⁸ Vâkidî, *Meğâzi*, c. 2, s. 687; Taberî, *Tarih*, c. 3, s. 17

⁶⁹ Söylemez, "Asr-ı Saadet'ten Günümüze Aile," s. 139.

⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 10, s. 214.

⁷¹ Vâkidî, *Meğâzi*, c. 1, s. 249.

Seleme, halası Safiyye bt. Abdülmüttalib de bulunmaktaydı.⁷² Resûlullah Hayber savaşına iştirak eden kadınlara fey gelirinden bir şeyler verdiği halde onlara savaşa katılan erkekler gibi pay ayırmadı. Hz. Peygamber savaşa katılan herkese bir şeyler verdiği gibi çocukları da unutmamıştı. Bu savaşta dünyaya gelen Sehle bt. Asım için dahi bir şeyler vermişti.⁷³ Hamile bir kadının sefere katılması hemşirelik vazifesinin her kadının yapamadığını gösteren güzel bir delildir. Hudeybiye'de 4,⁷⁴ Huneyn savaşına katılan kadınların sayısı ise 5 idi.⁷⁵ Resûlullah Benî Kureyza üzerine yapılan sefere katılan kadınlara da humustan pay ayırmıştı.⁷⁶

Müslümanlara tek vücut halinde saldıran müşrik ve kâfirlere karşı Medine'nin çevresinde hendekler kazılarak gerçekleştirilen Ahzab, daha meşhur ismiyle Hendek savaşında da Medine'nin içinde yaralıları için çadırlar kurulmuştu. Bu çadırlardaki hizmetleri yürütenlerden bir tanesi hicretten sonra Müslüman olan Ku'aybe bt. Sa'd el-Eslemiyye idi. Bir çatışma sırasında yaralanan Sa'd b. Mu'âz'ın onun bulunduğu çadıra götürmüşler ve şehit olana kadar Hz. Sa'd onun çadırında tedavi görmüştü.⁷⁷

Kadınlar savaşlarda genellikle geri hizmetlerde yararlılık gösterirlerken bizzat savaşa katıldıkları anlar da olmuştur. Onlar içerisinde erkekler kadar cesur ve atılgan, Allah Resûlü'nün çevresini düşmanlar sarıp da kendisini şehit etmeye çalıştıkları anlarda canı pahasına onu korumaya çalışan bir kadın da bulunmaktaydı. Onun adı Nesibe bt. Ka'b b. Amr idi. Künyesi Ümmü Ümare olan Hz. Nesibe (r.a.) mücahit bir aileye mensup idi. Onun anne baba bir kardeşleri olan Abdullah b. Ka'b ve Tebük seferine gerekli biniti ve teçhizatı olmadığı için katılamayıp da üzüntüsünden ağlayanlardan (Bekkâiler⁷⁸) bir tanesi olan Ebu Leylâ Abdurrahman b. Ka'b, Bedir'e katılan sahâbîler arasındaydılar. Kendisi Bedir savaşına katılamasa da ondan sonra gerçekleşen Uhud, Hudeybiye ve Hayber'e, Kaza Umresine, Huneyn ve Yemâme savaşlarına katılmıştı. Allah Resûlü'nün irtihalinden sonra gerçekleşen Yemâme savaşına da katılmış ve bu savaşta eli kesilmişti. Kendisi Allah Resûlü'nden hadisler de rivayet etmişti.⁷⁹

Ümmü Ümare Uhud savaşına eşi Gaziyye b. Amr ve iki oğlu ile birlikte katılmıştı. Bu savaşta kendisi su taşımakla kalmadı, bizzat savaştı ve vücudunun tam 13 yerinden yaralandı. Uhud savaşında Müslümanlar geriye doğru çekilmek zorunda kaldıklarında kendisi Allah Resûlü'nün yanına gitti ve onu korumak için elbisesini beline dolayarak; yeri geldi kılıçla, yeri geldi ok ile bizzat savaştı. O canı pahasına kendisini savunurken Allah Resûlü'nün çevresinde 10 kişiden

⁷² Vâkidî, *Meğâzi*, c. 2, s. 685.

⁷³ Vâkidî, *Meğâzi*, c. 2, s. 687; Taberî. *Tarih*, c. 3, s. 17.

⁷⁴ Vâkidî, *Meğâzi*, c. 2, s. 574.

⁷⁵ Vâkidî, *Meğâzi*, c. 3, s. 902.

⁷⁶ Vâkidî, *Meğâzi*, c. 2, s. 522.

⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 10, s. 276. İbn Hişam ise Hz. Sa'd'ın tedavi olduğu çadırın Rûfeyde isimli bir kadına ait olduğunu rivayet eder. (İbn-i Hişam, *Siyer*, c. 3, s. 189)

⁷⁸ Kur'an-ı Kerim'de onların halleri şöyle anlatılır: " Kendilerini bindirip (cepheye) sevk edesin diye sana geldikleri zaman, senin, "Sizi bindirebileceğim bir şey bulamıyorum" dediğin; bu uğurda harcayacakları bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de bir sorumluluk yoktur." Tevbe 9/92.

⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 10, s. 383

daha az asker kalmıştı. Hz. Nesibe ise kendisi, kocası ve oğlu ile beraber Hz. Peygamber'in çevresinden ayrılmayarak düşmana karşı dimdik ayakta durmuştu. İbn Kamie'nin darbelerine karşı eline aldığı kalkanla kendini savunmuştu. Başka bir süvariye ise atının ayağına darbe vurarak sırtının üzerine düşürmüştü, Allah Resûlü'nün kendisine yardım etmesiyle bu müşriği öldürmüştü. Burada İbn Kamie'nin darbeleri ile vücudunda derin bir yara açılmıştı. Bu yarısından dolayı bir yıl boyunca tedavi görmüş, Uhud savaşının akabinde müezzin Hamrâü'l Esed için çağrıda bulunmasına rağmen yarasının ağırlığından dolayı bu sefere katılamamıştı.⁸⁰

Olayın anlatıldığı diğer rivayette ise kendisinin pazusundan yara aldığı ifade edilir. Allah Resûlü'nün telkiniyle yarası yanındaki bezler ile sarıldı. Tedavisi sırasında Hz. Peygamber de kendisini izliyordu. Hz. Peygamber'e bir şey olmasın diye o kadar çaba sarf etmişti ki Resûlullah o onlarda nereye baksa Hz. Nesibe'yi görüyordu. Yarası sarılır sarılmaz Ümmü Umare, oğluna gidip savaşmasını söyleyince, Resûlullah kendisine "Ey Ümmü Umâre! Senin yaptığının kim güç yetirebilir?" buyurarak gayretlerini takdir ettiler. Bu sırada da oğlunu yaralayan düşman geçiyordu. Allah Resûlü (s.a.v.), "İşte oğlunu yaralayan kişi!" deyince bu adama doğru hücum etti ve sonunda onu öldürdü. Bu tablo Hz. Peygamber'in o kadar hoşuna gitmişti ki mübarek dişleri gözükecek şekilde gülmüştü. Bu olaydan sonra Allah Resûlü kendisine "Seni muzaffer kılan, düşmanına karşı gözünü aydın eden ve intikamını aldırان Allah'a hamd olsun!" diyerek dua etmişti.⁸¹

Hz. Nesibe'nin Uhud Savaşı'nda Allah Resûlü'nü düşman darbelerinden koruması ile ilgili başka ayrıntıları da görüyoruz. Allah Resûlü daha savaş devam ederken onu ve ailesini cennetle müjdelemiş ve onlara "Sizin makamınız şunlardan daha hayırlıdır. Allah ailenize merhamet etsin!" diyerek dua etmişlerdi. Ümmü Umare ise bu müjde ile yetinmemiş ve Allah Resûlü'nden cennette kendisine arkadaş olabilmeleri için dua etmesini istemiş, Hz. Peygamber de bu ricası üzerine, "Allahım! Onları cennette arkadaşlarım kıl!" diyerek dua etmişlerdi. Hz. Nesibe bu dua karşısında o kadar sevinmişti ki, "Artık dünyada başıma ne gelirse gelsin aldırman!" deyivermişti. Allah Resûlü Hamrâü'l Esed seferi dönüşünde Abdullah b. Ka'b el-Mâzinî'yi göndererek onun durumunu sormuş, iyi olduğunu öğrenince de sevinmişti.⁸²

İslâm gelmeden evvel de kadınlar savaşlara katılmakta; su taşıma, yaralıları tedavi etme gibi geri hizmetleri yürütmekteydiler. Kureyş de kadınları aynı maksatla savaşlara götürmekteydi. Müşrikler Uhud savaşına kadınları da götürmüşlerdi.⁸³ Burada kadınların yapacakları geri hizmetlerin yanında oraya götürülmelerinin başka bir amacı daha vardı. Onları Bedir savaşındaki ölümlerini hatırlatmaları ve düşmana karşı kendilerini motive etmeleri maksadıyla götürmüşlerdi. Tabii savaşta galip gelmek olduğu gibi mağlup olmak da vardı. Bunu bildikleri için kadınlarını korumak adına Uhud yolunda Ebvâ mevkiinden geçerlerken kadınları için endişelerini dile getirdiler ve bununla ilgili bir tedbir olması için Hz. Peygamber'in annesinin mezarını açıp kemiklerini beraberlerinde götürmeyi düşündüler. "Eğer kadınlarımız esir alınacak olursa,

⁸⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, aynı yer.

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, aynı yer.

⁸² İbn-i Hişam, *Siyer*, c. 3, s. 45; Vâkidî, *Meğazi*, c. 1, s. 269-272; İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 10, s. 383.

⁸³ İbn İshak, *Sîre*, c. 1, s. 331.

onlar mahremdir, Muhammed'e bu senin annenin kemikleridir deyip bu kemikler ile kadınlarımızı serbest bırakırız." dediler.⁸⁴

O gün savaşa katılan müşrik kadınları arasında Ebu Süfyan'ın hanımı Hind bt. Utbe, İkrime b. Ebî Cehil'in hanımı Ümmü Hakim bt. el-Haris b. Hişam, Haris b. Hişam'ın hanımı Fatıma bt. el-Velid b. el-Muğire, Amr b. As'ın hanımı Hind bt. Münebbih, Haris b. Süfyan'ın karısı Remle bt. Tarık b. Alkame el-Kinâniyye, Talha b. Talha'nın karısı Sülefe bt. Sa'd, Safvan b. Ümeyye'nin hanımları ve daha birçok kadın yer almaktaydı. Bu kadınlar ellerinde teflerle, Bedir savaşında ölen yakınlarına ağıtlar yakarak Uhud'a çıkmışlardı.⁸⁵ İslâm'dan evvel Arapların savaşlarda erkekleri cesaretlendirmek ve onları düşmana karşı motive etmek için yaptıkları şeylerden bir tanesi de kadınların saçlarının kesilmesiydi.⁸⁶

1.7. Sütanneliği ve Çocuk Bakıcılığı

Hz. Peygamber döneminde toplumda kadınların yaptıkları işlerden bir tanesi de Cahiliye döneminde olduğu gibi sütannelik ve dadılıktı. Sütannelik ile dadılığı genellikle aynı kadın üstlenmekteydi. Toplumun büyük kısmının ise sütanne tutmak için imkân olmadığından çocuğunu kendisi emzirir, bakımını da kendisi yapardı.⁸⁷ Gerek şehirlerde gerekse de bâdiyede sütannelik ve dadılık yapan kadınların diğer meslek gruplarında olduğu gibi toplumun alt tabakalarından olduklarını müşahede ederiz. Mesela Allah Resûlü'nü iki sene boyunca emzirecek ve beş yaşına kadar da kendisinin bakımını üstlenecek olan Halime'den önce amcası Ebu Leheb'in cariyesi olan Süveybe emzirmişti.⁸⁸ Süveybe, Hz. Peygamber'i emzirdiği gibi amcası Hamza b. Abdülmüttalib ve Ebu Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmi'yi de emzirmişti.⁸⁹ Allah Resûlü'nün bakıcılığını ise sütanneye verilene kadar babasından kendisine miras kalan cariyeleri Ümmü Eymen yapmıştı. Onun asıl adı ise Bereke idi.⁹⁰ Sütanesi Halime, Hz. Peygamber'e aynı zamanda uzun süre bakıcılık da yapmış, bu işi yaparken kızını Şeyma'dan da destek almıştı.⁹¹

Allah Resûlü'nün oğlu İbrahim doğduğunda Medine'de kadınlar ona sütanne olabilmek için adeta yarışmışlardı. Hz. Peygamber ise onun için sütanne olarak Neccaroğullarından Berâ b. Evs'in hanımı Ümmü Bürde künyeli Havle bint Münzir'i uygun görmüşlerdi. Ümmü Bürde ile beraber İbrahim'in Ümmü

⁸⁴ Vâkidî, *Meğazi*, c. 1, s. 202, 206.

⁸⁵ Belazûrî, *Ensâb*, c. 1, s. 382.

⁸⁶ Cevad Ali. *Mufassal*, c. 4. s. 622.

⁸⁷ İbn Abdірabbih, Ahmed b. Muhammed el-Endelusi (ö.328/940), *I'kdu'l Ferid*, c. 2, thk. Dr. Müfid Muhammed Kamiha, Dar'ul Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, H.1404, M.1983, s. 245.

⁸⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 1, s. 87-88; Belazûrî, *Ensâb*, c. 1, s. 103, c. 4, s. 388; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, c. 2, s. 260; ez-Zehebî, Şemsu'd Din Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî (ö.748/1347), *Târihi'l İslâm ve Vefeyâtü'l Meşâhiri ve'l A'lâm*, c. 1, thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmûrî, Dar'ul Kitabü'l Arabiyye, Beyrut, 1993, s. 44; Şihabu'd-Din Ahmed b. Abdulvehhab Nüveyrî (ö.733/1333), *Nihâyetü'l 'Ereb*, c. 16, thk. Dr. Müfid Kumeyha, Dr. Hasan Nuruddin, Darul Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 56.

⁸⁹ İbn-i Hişam, *Siyer*, c. 3, s. 58; Belazûrî, *Ensâb*, c. 1, s. 105; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, c. 1, s. 28; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, c. 2, s. 260; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, c. 2, s. 273; Nüveyrî, *Nihâyetü'l 'Ereb*, c. 16, s. 56.

⁹⁰ İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, c. 2, s. 244.

⁹¹ İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, c. 2, s. 259.

Seyf isimli bir sütannesi daha bulunmaktaydı. Bu kadının kocasının adı Ebu Seyf idi ve demircilik yapmaktaydı. Hz. Peygamber sık sık onların körükten çıkan dumanla dolan evlerine giderdi. Resulullah'ın oğlu İbrahim sütannesinin evinde vefat etmişti.⁹²

Hz. Peygamber'in torunu Hüseyin'i amcası Hz. Abbas'ın hanımı olan Lübâbe bt. Haris emzirmişti. Bu sebepten kendisi Hz. Abbas'ın Hz.Lübâbe'den olma çocukları ile sütkardeşi olmaktaydı.⁹³ Hz. Ebû Bekir'de kızı Hz. Âişe'yi Mekkeli ailelerden bir tanesine beslenmesi ve büyütülmesi için bir Mahzûmî aileye vermişti.⁹⁴

Hz. Peygamber döneminde sütanneliği bir kazanç yolu olarak kabul eden kadınlar bulunmaktaydı. Bu kadınlara çocuğun ailesi tarafından adet ve geleneklere göre belirli bir ücret verilmekteydi. Süt emzirmeyle ilgili ayette de süt emzirdikleri müddetçe bu kadınlara bir ücret verilmesi gerektiği belirtilmektedir.⁹⁵ Sütannelere gayretleri neticesinde verilen ücret daha çok hediye olarak isimlendirilmektedir. Buradan da anlaşılacağına göre bunun standartlaşmış bir miktarı bulunmamaktadır. Çölden gelen sütannelere ücretleri genellikle kendilerinin imal edemediği kumaş veya giysi gibi hediyelerle ödenmekteydi.⁹⁶ Hz. Peygamber oğlu İbrahim'in süt ailesi için bir hurmalık tahsis etmişti.⁹⁷ Haccâc b. Mâlik el-Eslemî de Hz. Peygamber'e gelerek oğlunun süt emzirme işini bitiren annesine ücret olarak vereceği hediyeyi sormuştu. Resûlullah ise ona verilecek en güzel hediye için kendisine iyi bir köle veya cariye hediye etmek olacağını söylemişti.⁹⁸ Bu örneklerden anlaşılacağı üzere sütanneye verilen ücret kişinin maddi durumuna ve cömertliğine göre değişmekteydi.

1.8. Kuaförlük

Hz. Peygamber döneminde kadınların ifa ettikleri mesleklerden bir diğeri de kuaförlük idi. Mizaç itibariyle süslenmeye ve kişisel bakımlarına daha fazla önem veren kadınların bu ihtiyaçlarını karşılamak için toplumda bu işi yapan kadınlar bulunmaktaydı. Onlar kadınların saçlarının taranmasından tutun, şartların el verdiği ölçüde makyajlarının yapılmasına kadar birçok işi ifa etmekteydiler. Bu kadınlara المشاطة⁹⁹ mukayyine (المَقِينَة) veya kayne (القينة)¹⁰⁰ gibi isimler verilmekteydi. Bunların verdiği hizmetler arasında saçların yıkanması, şekillendirilmesi, yüzün tüylerinin alınması, kaşlara şekil

⁹² İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 1 s. 113-114; İbn Abdülber, *el-İsti'âb*, c. 1, 54-55; İbnü'l Cevzî, *Muntazam*, c. 3, s. 345. Buhari, Cenaiz 44; Müslim, Fazâil 62,63; Ebu Davud, Cenaiz 28.

⁹³ Belazûrî, *Ensâb*, c. 4, s. 85.

⁹⁴ Abbott, *Hz. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe*, s. 23.

⁹⁵ Bakara 2/233.

⁹⁶ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, c. 2, s. 93, 260.

⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 1, s. 122; İbn Abdülber, *el-İsti'âb*, c. 1, s. 56.

⁹⁸ Tirmizî, Rîdâ' 6; Ebû Dâvud, Nikâh, 11; Nesâî, Nikâh 56; Dârimî, Nikâh 50; Taberânî, *Kebîr*, c. 3, s. 222-223

⁹⁹ Hattâbî, Ebû Süleyman Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim (ö.388/998), *Garîbü'l Hadîs*, c. 1, thk. Abdülkerim İbrâhim Azbâvî, I-III, Mekke 1402, s. 654; İbn Manzûr, *Lisân*, c. 7, s. 402-403.

¹⁰⁰ Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. Amr el-Ferahidî (ö.175/791), *Kitâbü'l-'Ayn*, c. 5, thk. Mehdi Mahzûmî ve İbrâhim Samerrâî, I-VIII, Beyrut 1988, s. 219; Hattâbî, *Garîbu'l-Hadîs*, c. 2, s. 577; İbn Manzûr, *Lisân*, c. 13, s. 351-352.

verdirilmesi ve dişlerin arasının yontulması gibi işlemler gelmekteydi. Kuaförlerin fonksiyonlarını en iyi yerine getirdikleri yer tabii ki düğünlerdi. Onlar gelinleri zıfaf için hazırlıyorlardı.¹⁰¹

Hız. Peygamber döneminde kuaförlük yapan kadınlardan bir tanesi Devs kabilesinin azatlılarından Ümmü Gaylân isimli bir kadındı.¹⁰² Hız. Hatîce'nin Ümmü Züfer isminde bir kuaförü vardı. Bu kadın Hız. Hatîce hayattayken evlerine sık sık gelir ve onun bakımını yapardı.¹⁰³ Bazı kadınların hac ve umre zamanları erkeklerin saçlarını tıraş ettikleri de söylenir. Mesela Ebû Mûsâ el-Eşârî, tavaf ve sa'y yaptıktan sonra ihramdan çıktı ve bir rivayete göre kendi kabilesinden bir rivayete göre ise Kays kabilesinden bir kadına saçlarını tarattı ve yıkattı.¹⁰⁴

Kureyş içinde kuaförlük ile uğraşan kadınlardan bir tanesi Hılflardan ve Kesîr b. Salt el-Kindî'nin mevlâsı olan Âişe idi. Bu kadın insanlar arasında tanındığından oğlu İbn-i Âişe diye çağırılırdı.¹⁰⁵ Mekke'de kuaförlük yapan kadınlardan bir tanesi de Varaka b. Nevfel'in yeğeni Bûsre bint Safvân'dı.¹⁰⁶ Yine ismi mâşita yani tarayan manasında geçen kadınlardan bir tanesi de Osman b. Affan'ın kız kardeşi Âmine bint Affân'dı.¹⁰⁷ Kureyş kabilesinden Ümmü Ri'le el-Kuşeyriyye isimli bir kadın da Hız. Peygamber'e gelerek kadınları eşleri için süslediğini, onların bakımlarını yaptığını, bunun bir sakıncası olup olmadığını sormuştu. Resûlullah ise kendisine yaptığı işin bir sakıncasının olmadığını söylemişti.¹⁰⁸

Buraya kadar zikri geçen kuaförlük yapan kadınlar incelendiğinde Hız. Osman'ın kız kardeşi dışında bu işi yapanların genellikle toplumun alt tabakasına mensup azatlılar veya cariyeler olduğu görülür. Bunun sebebi de daha önce ifade ettiğimiz gibi Kureyş'in hizmet sektöründe çalışmayı zül kabul etmesi kendisine yakıştıramamasıdır. Burada isimleri zikredilen kadınlar dışında tabii ki sadece sahiplerine bu hizmeti veren cariye kadınlar da olmalıdır. Bazı varlıklı kişiler kadınların kişisel bakımlarına ne kadar önem verdiklerini bildiklerinden evlenirken hanımlarına ellerinden kuaförlük gelen cariye hediye ediyorlardı. Ümmü Seleme (r.a.) bir gün Kayne isimli cariyesi saçını tararken Hız. Peygamber'in konuşmasını duymuş ve onu anlayabilmek için cariyeyi durdurmuştu.¹⁰⁹

Yine kocası ile aralarındaki meselenin çözümü için Huveyle bint Huveylid isimli kadın Hız. Peygamber'in yanına geldiğinde bir mâşita'nın saçlarını taradığını görmüştü.¹¹⁰ Buradan erkeklerin de kişisel bakımları için işi bilen kadınlardan yardım aldıkları anlaşılmaktadır. O dönem erkeklerinin saçları da genellikle uzun olduğu gibi örgülü olurdu. Bu sebepten onların da saçlarını tarayacak ve bakımını yapacak birilerine ihtiyaç duyuyorlardı. Allah

¹⁰¹ Buhârî, *Libâs* 83-85; Müslim, *Libâs* 115-117; Nesâî, *Zîne* 2; Halîl b. Ahmed, *'Ayn*, c. 6, s. 127; Firûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s. 258; İbn Manzûr, *Lisân*, c. 2, s. 346.

¹⁰² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, c. 3, s. 2629.

¹⁰³ İbnü'l Esir, *Üsdü'l Gabe*, c. 7, s. 322.

¹⁰⁴ Buhârî, *Meğâzî* 60., Hac 32; Müslim, *Hac* 155; Nesâî, *Menâsik* 50.

¹⁰⁵ İsfehânî, *Egâni*, c. 2, s. 132.

¹⁰⁶ İbn Hacer, *İsâbe*, c. 8, s. 51.

¹⁰⁷ İbn Hacer, *İsâbe*, c. 8, s. 5.

¹⁰⁸ İbn Hacer, *İsâbe*, c. 8, s. 390.

¹⁰⁹ Müslim, "Fedâil", 2.

¹¹⁰ Taberânî, *Kebîr*, c.11, s. 265

Resûlü saçlarını bazen uzatır, ortadan ikiye ayırarak tarardı. Bazen de saçlarını örerdî. Onun saçlarına dört örgü yaptığı da olurdu.¹¹¹

Oyunculuk ve Müzisyenlik

Hız. Peygamber döneminde kadınların ifa ettikleri mesleklerden bir diğeri de oyunculuk ve müzisyenlikti. Bu kadınlar mesleklerini sünnet veya nikâhlar için tertip edilmiş düğünlerin yanında çeşitli vesilelerle düzenlenmiş kutlamalarda icra ederlerdi. Eğlence hayatının önemli yüzleri olan bu kadınlar genellikle kapalı mekânlarda ve sadece kadınlara karşı hünerlerini gösterirlerdi.¹¹²

Sonuç

Hız. Peygamber döneminde kadınlar zihinlerdeki algının tersine hayatın içinde ve hayatın önemli bir parçası olarak topluma gerek iş hayatında gerekse de sosyal hayatta büyük katkıda bulunmuşlardır. Kadınların yaptıkları işler ve meslekler incelendiğinde onların fitratlarına uygun olarak terzilik, dokuma, gerek barış gerekse de savaş durumlarında hemşirelik, ebelik, sütanneliği ve çocuk bakıcılığı ve kadınların yine en çok ilgi duydukları alan olan kuaförlük sahalarında yoğunlaştıkları görülmektedir.

Kadınların bu alanlarda çalışmaları ve bu işleri yoğun olarak kadınların yapmaları yaratılışın bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kadın erkeğe nazaran daha narin ve naif yaratılmış olup ondan erkeklerden beklenen ağır işleri yapmalarını beklemek beyhude olacaktır. Bununla beraber unutulmamalıdır ki Hız. Peygamber döneminde kadınların bu işleri aile içinde kendilerinin asli vazifesi olarak kabul edilen ev işleri ve çocuk bakımının yanında yaptıkları düşünüldüğünde günümüz çalışan kadınlarında olduğu gibi narin yapılarının tersine olarak oldukça yoruldukları ve yıprandıkları düşünülebilir.

Cahiliye döneminden başlayarak Hız. Peygamber dönemi düşünüldüğünde özgürlükler açısından birçok kadının farklı tür meslekleri icra ettikleri görülür. Bu dönemin özgürlükler açısından günümüzden hiç de geri kalmadığı hatta gerek ülkemizin bazı bölgeleri gerekse de Müslüman ülkelerin bazıları karşılaştırıldığında günümüzden daha ileri olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Abbott, Nabia, *Hız. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe*, çev. Tuba Asrak Hasdemir, Yurt Kitap Yayın, Ankara, 1999.

İbnü'l Esîr, Mecdü'd-dîn Ebu's Saâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed ibni Abdi'l Kerim eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l Esîr (ö.606/1333), *en-Nihâye fî Ğarîbi'l Eser*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, el-Mektebetü'l İlmîyye, Beyrut, 1979.

Abdullah el-Afîfî, *el-Mer'e fî Cehiliyyetihe ve İslâmihe*, Mektebetü's Sikafe, Medine, İkinci Baskı, 1932.

Aflazurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, İnkılab Yay. İkinci Baskı, İstanbul, t.y.

Belazûrî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud el Belâzurî (ö.279/892), *Fütûhu'l Büldân*, Dâr'ül Hilâl, Beyrut, 1998.

¹¹¹ Cevad Ali, *Mufasssal*, c.4, s. 610-611

¹¹² Azizova, *Hız. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, s. 407

Belazûrî, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbü'l Eşrâf*, thk.Süheyl Zekkar, Riyad Zerkay, Darü'l Fikir, Beyrut, 1997.

Bican, Hayriye, “ İslâmi Davette Ailenin Rolü”, *Aile Sempozyumu*, Medeniyet Vakfı, Tebliğler. Sistem Ofset Ankara, 2015.

Birekul Mehmet, Yılmaz Mehmet, *Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile*, Yediveren Yayınları, Konya, 2001.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y.

Cemâlû'd Din Ebû'l Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî (ö.597/1201), *el-Muntazam fi Târîhi'l Ümemi ve'l Mülûk*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Darü'l Kütüb el İlmiyye, Beyrut, 1992.

Cevad Ali, *Mufasssal Tarihü'l Arab Kable'l İslâm*, Bağdat Üniversitesi, H.1413.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâm ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y.

Ebi'l Ferec Ali b. el-Hüseyn el-İsfehani (ö.356/976), *Kitâbu'l Eğânî*, thk. Dr. İhsan Abbas, Daru's Sadr, Beyrut, 3. Baskı, 1429.

Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. Amr el-Ferahidî (ö.175/791), *Kitâbü'l- 'Ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî ve İbrâhim Samerrâî, I-VIII, Beyrut 1988.

Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y.

Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihran el isbehânî (ö.430/1039), *Hilyetü'l Evliyâ ve Tabakatü'l Aşfiyâ*, Darul Kütüb el- ilmiyye, Beyrut, t.y.

el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed (ö.370/981), *Tehzibu'l Luğa*, Darü'l Mısırye, Mısır, 1967.

el-Hâkim, Ebu Abdullah el-Hâkim Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Hamdeviyye b. Nu'aym b. el-hük-mü'd Dabiy et-Tahmânî en-Nisabûrî el Maruf bi ibni'l bey' (ö.405/1015), *el Müstedrek 'ale es Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Darül Kitab, Birinci Baskı, Beyrut, 1990.

el-İsfehânî, Ebi'l Ferec Ali b. el-Hüseyn el- İsfehânî, (ö. 356/976), *Kitâbu'l Eğânî*, thk. Dr. İhsan Abbas, Daru's Sadr, Beyrut, 1429, Üçüncü Baskı. 2008.

Azizova, Elnure, *Hiz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, Dan. Prof. Dr. Mustafa Fayda, MÜSBE, Doktora Tezi, 2007.

el-Vahidi, Ebi'l Hasan Ali b. Ahmed el-Vahidi en-Nisaburi, *Esbâbü'n Nüzûl en-Nasih ve'l-Mensuh*, 'Alemü'l-Kütüb, Beyrut, t.y.

el-Vâhidî, Ebu'l Hasan Ali b. Ahmed b. Ali el-Vâhidî en- Nisabûrî (ö.468/1076), *el-Vasît fi Tefsîri'l Kur'âni'l Mecîd*, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, Birinci Baskı, 1994/1415.

et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb Matir el Lahmi eş-Şâmî Ebu'l Kasım et Taberânî (ö.360/971), *el Mu'cemü'l Kebir*, thk. Hamdi b. Abdülmeccid es-Selefî, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, İkinci Baskı, t.y.

ez-Zehebi, Şemsu'd Din Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebi (ö.748/1347), *Târîhü'l İslâm ve Vefeyâtü'l Meşâhiri ve'l A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmûrî, Darü'l Kitâbü'l Arabiyye, Beyrut, 1993.

ez-Zemahşerî, Ebû'l Kâsım Mahmud b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî (ö.538/1144), *el-Keşşaf an Hakâiki Gavamid et-Tenzil*, Daru'l Kitab el-Arabî, Beyrut, Üçüncü Baskı, H.1407.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed (ö. 817/1415), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut 1986.

Hattâbî, Ebü Süleyman Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim (ö.388/998), *Garîbü'l-Hadîs*, thk. Abdülkerim İbrâhim Azbâvî, I-III, Mekke 1402ç

İbn Abdirabbih, Ahmed b. Muhammed el-Endelusi (ö.328/940), *İ'kdu'l-Ferid*, thk. Dr. Müfid Muhammed Kamiha, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, H. 1404, M. 1983.

İbn Ebî Şeybe, Ebü Bekir b. Ebi Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman (ö.235/850), *el-Kitâbu'l-Musannefî el-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*, thk. Kemal Yusuf el Hut, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, Birinci Baskı, H.1409.

İbn Habib, Ebî Cafer Muhammed İbni Habib, *Kitâbü'l-Muhabber*, thk. Dr. İlze lihtein, Darü'l Âfâk el-Cedîde, t.y.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebü'l fadl el Askalânî eş Şâfiî, *Fethü'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Darü'l Ma'rife, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki, Beyrut, H.1379.

İbn Hacer, Ebu'l Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el Askalânî (ö.852/1448), *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud ve Ali Muhammed Muavvid, Darül Kütüb el İlmiyye, Beyrut, İlk Baskı, H. 1415.

İbn Hişam, Ebü Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam, (ö.213/828), *es-Siretü'n-Nebevi*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmiri, Trablus-Şam, Darül Kitabil Arabi,1990.

İbn İshak, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Ahmed Ferid el-Mezidi, Dar el-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut, 2004.

İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Tıbbü'n-Nebevî*, Darü'l Kütübül İlmiyye, Beyrut, t.y.,

İbn Kesir, Ebu'l Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesir el-Kureşî (ö.774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî, Darü İhyâü't Tûrâsi'l Arabî, Birinci Baskı, t.y.

İbn Kesir, Ebu'l Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesir el-Kureşî (ö.774/1373), *Tefsirü'l Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, 1. Baskı, H.1419.

İbn Kuteybe, Ebü Muhammed Abdullah b. Müslim (ö. 276/889), *Garîbü'l-Hadîs*, thk. Abdullah el-Cebûrî, Bağdat 1397.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zühri İbn Sa'd (ö.230/845), *Kitâbü't-Tabakati'l-Kebir*, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebe Hancı, Kahire, 1. Baskı, 2001/1421.

İbn Hişam, Ebü Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam, (ö.213/828), *es-Siretü'n-Nebevi*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmiri, Trablus-Şam, Darül Kitabil Arabi, 1990.

İbn Şebbe, Ebü Zeyd Ömer b. Şebbe b. Abide Nemerî İbn Şebbe, (ö.262/876), *Tarihü'l-Medîneti'l-Münevvere*, *Ahbarü'l-Medîneti'l-Münevvere*, thk. Fehim Muhammed Şeltu, 2. Baskı, Cidde, Dârü'l-İsfahani, 1973.

İbn-i Asâkir, Ebu'l Kasım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah el Ma'ruf bi İbn-i Asâkir (ö.571/1176), *Târihu Dimeşk*, thk. Amr b. Ğarâme el-Amrî, Darül Fikir, Beyrut, 1995.

İbn-i Hişam, *Siyer*, trc. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985.

İbnü'l-Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Mısrî b. Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, Dâru's Sadr, h.1415.

İbnü'l Esîr, Ebu'l Hasan Ali b. Ebi Kerem Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvahid eş-Şeybani el-Cezeri, İzzüddin İbnü'l Esîr (ö.630/1233), *Üsdü'l Gabe fi Ma'rifeti's Sahabe*, thk. Ali Muhammed Muavviz, Darül Kütübül İlmiyye, t.y.

Mâlik b. Enes, (Yahyâ b. Yahyâ rivayeti) *el-Muvattâ*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1981.

el-Kettani, Muhammed Abdülhay, *et-Teratibu'l İdâriyye*, İz yayıncılık, İstanbul, 1991.

Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkani, *Neylü'l Evtar Şerhü'l Ahbâr*, Mısır, t.y.

Mukâtil, Ebu'l Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdi el-Belhi (ö.150/767), *Tefsirü Mukatil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şehate, Darü İhyâü't Tûras, Beyrut, 1.Baskı, 1423.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y.

Nesâî, *es-Sünenü'l-Müctebâ*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y.

Özbek, Abdullah, “Çalışan Kadın ve Aile,” *Aile Sempozyumu*, Medeniyet Vakfı, Tebliğler. Sistem Ofset, Ankara, 2015, s.167-170.

Savaş, Rıza, “Asr-ı Saadet'te Kadın ve Aile Hayatı”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, Ensar Neşriyat, İkinci Basım, İstanbul, 2007.

Söylemez, M. Mahfuz, “Asr-ı Saadet'ten Günümüze Aile, ” *Aile Sempozyumu*, Medeniyet Vakfı, Tebliğler. Sistem Ofset, Ankara, 2015.

Şihabu'd-Din Ahmed b. Abdulvehhab Nüveyrî (ö.733/1333), *Nihâyetü'l 'Ereb*, thk. Dr. Müfid Kumeyha, Dr. Hasan Nuruddin, Darul Kütübül İlmiyye, Beyrut, 2004.

Taberî, İbn Cerir et- Taberî, *Tarihi'r-Rûsul ve'l-Mülûk*, Thk. Muhammed Ebul Fadl İbrahim, Darul Marife, Mısır, İkinci Baskı, t.y.

Taberi, Muhammed b. Cerir b .Yezid b Kesir b. Galib El âmal Ebu cafed et Taberi, *Câmuü'l Beyan an Te'vili'l Kur'an*, Müessesetü'r Risale, 2000/1420.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Câmiü't-Tirmizî*, İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y.

Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemi Vakidi 207/823, *el-Meğazi*, thk Marsden Jones, Darü'l Kütüb, 3. Baskı, y.y., 1984.

Yeniçeri, Celal, “Asr-ı Saâdet'te Hz. Peygamber'in ve Ailesinin Geçimi”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm*, Ensar Yayınları, c. 1, 2. Baskı, Ensar Yayınları, 2007.

Zeynü'd-Din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latifi'z-Zebidi, 893/1488, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, çev. Kamil Miras, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1978.